

АНТИЧКО ОГЛЕДАЛО У ПЕСНИЧКОЈ РУЦИ ДУБРОВАЧКОГ БАРОКА

Гордана Покрајац, *Огрази античке митологије, историје и књижевности у дубровачкој барокној поезији*, „Мирослав”, Београд 2024

Дубровачки песници с краја XV и почетка XVI века, осим што су темељно били упознати са античком културом, посредством италијанских песника ступали су у додир са богатим књижевним наслеђем античког света. О присуству антике у делима раних дубровачких петраркиста, попут Шишка Менчетића, Џора Држића и других песника из *Зборника Никше Рањине*, пише Гордана Покрајац у књизи *Најстарији дубровачки петраркисти и античко наслеђе* (2012). Однос према хеленском и римском песништву временом бива другачији, стога ауторка прати варирања доследног утицаја антике на дубровачке ауторе који стварају током XVI века, што нам казује њена студија *Античке рефлексије у поезији и поезији дубровачке ренесансе* (2016). Класични извори, филозофски и поетички текстови, античка историја и митски корпус, дубровачким ренесансним песницима били су поуздана оптика на основу које су сагледавали друштвену стварност и обликовали сопствени поетички свет. Током XVII века античко наслеђе бива промишљано у дослуху са другачијим поимањем света барокног човека, стога се у окриљу барокног стила дубровачких песника мења однос према хеленским и римским песничким моделима. О особеном односу дубровачких барокних песника према антици сазнајемо захваљујући низу подробно тумачених песничких примера, који су новим компаративним увидима обогаћени и сабрани у књизи *Огрази античке митологије, историје и књижевности у дубровачкој барокној поезији*.

Уводни текст нове студије Гордане Покрајац, као и њено прво поглавље, упознају нас са барокним песничким стилем имајући у виду природу претходних маниристичких и ренесансних стилских песничких одлика. Указано је и на мотив родољубља повезан са идеологијом „словинства”, као одликом седамнаестовековне дубровачке барокне поезије

која је разликује од тадашње италијанске књижевности.¹ Читаоцима првенствено бивају приближени књижевни оквири Дубровника у доба барока, као и сложено устројен барокни дух уметника на чију слику света утиче нови друштвеноисторијски поредак. Друго поглавље полази од доминантних античких тема и мотива у оквиру дубровачког песништва, претежно у контексту мита. У трећем поглављу долази до промене угла проматрања, будући да ауторка полази од хеленских и римских песника, ишчитавајући одјек њиховог дела у стваралаштву различитих дубровачких лиричара. Ренесансно дубровачко песништво у чвршћој вези је било са хеленским песницима, док је у барокном периоду присутан значајан утицај латинске литературе, па су промишљања о утицајима римских песника дата у опширнијем виду. Грчки аутори чије дело ауторка сагледава у контексту дубровачких барокних лиричара јесу Архије, Псеудо-Теокрит, Пиндар, Теокрит, Анакреонт, Лукијан и Мосхо. Римски песници са којима се сусрећемо у овој студији јесу Публије Овидије Насон, Публије Вергилије Марон, Квинт Хорације Флак, Албије Тибул, Секст Проперције, Кај Валерије Катул, Децим Јуније Јувенал, Марко Валерије Марцијал, Папиније Стације, Клаудије Клаудијан и Калпурније.

Страх од неумитности смрти, као и дубоко религиозни поглед на свет јесу одлике средњовековља похрањене у свести барокног човека, на особен начин опседнутог темом пролазности, грешности и ништавности света. Немир и спознавање превртљивости среће нису лишени свести о лепоти живљења, стога тако противречну природу стварности песници осликавају посредством обиља антитеза, игара речима, обрта и комплексних метафоричких и хиперболичних творевина. Противречно стање духа у оквиру барокне лирике Дубровника најбоље можемо спознати кроз нарочито присутну љубавну поезију у којој се неретко укрштају бол услед несталности љубави вољеног бића, али и изразита сензуалност и виталитет. Тема свемоћи љубави (*amor omnia vincit*), уобличена кроз уплив дејства божанстава Венере и Купидона, повезана са ефемерношћу љубави и женске лепоте, отвара друго поглавље студије, откривајући богатство барокно уобличених античких реминисценција у песмама чији су аутори Хорације Мажибрадић, Циво Шишков Гундулић, Циво Гундулић, Циво Буних, Антун Кастратовић, Владислав Менчетић, Баро Бетера, Игњат Ђурђевић, Франо Геталдић и Антун Глеђевић.

¹ Гордана Покрајац пажљиво анализира улогу посредника коју је имала италијанска књижевност када је реч о додиру антике и дубровачке барокне лирике. Италијански песник који је био значајан „преносилац” античких поетичких, стилских, тематских и мотивских особености јесте Џамбатиста Марино, чија је љубавна, пасторална и религиозна поезија понекад превођена из рукописа. Пренос античког утицаја приметан је и кроз дела Џамбатиста Гваринија, Виролама Претија и Габријела Кјабрере (12–13).

Хеленски и римски мит у песништву ових аутора, присутан на нивоу симболике у оквиру теме љубави, илустрован је низом примера који сведоче о изразитом присуству свемоћног бога Купидона и његове љубавне стреле, лука и златних узица. Захваљујући темељном интерпретативном приступу ауторке, у стиховима различитих песника спознајемо готово палимпсестну структуру мотива љубави, усложњеног другим сродним мотивима. Наиме, о моћи бога Купидона сазнајемо у песми „Дијељење од госпође” Владислава Менчетића, у којој је погођено песничково срце у потпуности стопљено са вољеном, без обзира на њихов растанак, што је саобразно Петраркиној слици растанка са Лауром у сонету „Носите, госпо, ту копрену красну”. У барокним кончетима присутне су античке теме у Менчетићевој песми „Прима вилама које не познају љубави”, у којима виле пак одолевају богу љубави, охоло и несвесне пролазности своје лепоте. Да се од Купидона не може побећи певао је грчки песник Архије у *Анџолоији Палајини*, што је присутно у лирици Џива Бунића. О тријумфу пролазности, односно, смрти, сведочи Бунићева песма из збирке *Пландовања* „Прилијеп Елена, ка би цвијет младости”, у којој се на крају песме Хелена обраћа Парису, чиме је, како Гордана Покрајац истиче, хомеровски извор уклопљен у ново време „дајући ироничну и уједно истиниту поенту – нека му очи виде шта учини неумитна пролазност, јер да ју је такву некада видео не би ни Троја изгорела” (110). Остарела Хелена посматра свој гротескни одраз у огледалу, а управо приказ контраста између старости и некадашње лепоте јесте чест мотив барокне поезије, што је било присутно у делу римских песника, попут Овидија у XV књизи његових *Метаморфоза* и III књизи *Тужних њесама* (130–131). У бароком огледалу се не појављује одраз жене универзалне лепоте као у ренесансном, већ оно постаје симбол „временитости лепоте”, илузорности, обмане и несталности” (26).

Жене у поезији барокних дубровачких песника приказане су и као похотне и неверне, што је повезано са хедонистичким принципом који потиче из ренесансног начела *carpe diem*, које током барока мења вид примене. У песми Антуна Глеђевића „Каже, да се не пристоји једној жени старијој радит од љубави” наилазимо на опомену старици због њеног неприкладног понашања, будући да су у нескладу њена спољашњост и разузданост, што је присутно и у Хорацијевим песничким делима. На фону ове теме, биће речи и у контексту епиграмске песме Игњата Ђурђевића „Шпоти се њеком госпођом (Макаронику)”, која је одјек епиграма „Ветустили” римског песника Марцијала (241).

Кроз контраст као доминантну стилску фигуру дубровачке барокне поезије појављује се и туга за прошлим, „златним добом”, стога је сатурналијско доба, *aurea aetas*, издвојено као доминантна античка тема. Слика некадашњег митског, идеалног доба невиности и свеопштег бла-

гостања Сатурнове владавине нарочито је заступљена у делу Овидија, Хорација и Вергилија, потом у различитим жанровима италијанске књижевности, стога се значајно рефлектује и на дубровачку књижевност. Ауторка истиче II еклогу Игњата Ђурђевића, „Љубица”, у којој се слави „златни вијек” и уживање рајског живота, као пример христјанизације митолошке основе, што је присутно током средњег века и ренесансе, али песник овога пута идеално доба уклапа у оквир барокног времена (76). Циво Бунић у песми „Свеђ лакома вила ова” проклиње онога ко је извадио злато из земље, што је изазвало лакомот људи, те га његова „диклица” не љуби без поклона. Кроз ову песму жали се над идеалним временом лишеном материјалног интереса и истиче се женска бескрупулозност, стога уочавамо да се кључне теме дубровачког барокног песништва укрштају и гранају. Женска непоузданост само је један део атмосфере несигурности и несталности, будући да се у дубровачком барокном песништву срећа врло често преображава у несрећу. Античке теме Судбине, Среће, Случаја, Усуда, односно надмоћи римске богиње Фортуне, стога су врло значајне.

Судбина у поезији барокних дубровачких лиричара наноси бол својим двоструким деловањем; она награђује али и унесређује. У оквиру потпоглавља усмереног на тему Усуда наилазимо на представу Судбине/Среће као врло наклоњене вили Загорки у песми „Љубовник обљубљен” Цона Растића, док у песми „Неставнос од среће” песник опомиње да Срећа господари светом и да се добро врло лако може преобратити у тугу. Гордана Покрајац напомиње да слика Судбине која краљује светом иконографски одговара појави Фортуниној, али ипак на крају песме „краљевско коло од среће” не бива лишено дејства Господа. Богиња Фортуна, без обзира на средњовековна поимања случаја и провиђења је „добрим делом христјанизована наставила да обитава у свету као 'срећа', као обруч великог точка у покрету чије је средиште Бог; иако потчињена Богу, Фортуна има своју власт над људима” (71–72).

На завршетку трећег поглавља студије наилазимо на два текста мањег обима, „*Филозофи* – Платон” и „Барокни доживљаји ликовних тема”, која сведоче о широком спектру античког утицаја. Класично образовање дубровачких песника и контакт са италијанском књижевношћу омогућили су константан уплив антике у песништво Дубровника. Нова студија Гордане Покрајац надовезује се на претходне две студије које прате дубровачку лирику од XV века и најстаријих дубровачких петраркиста све до XVII века, пружајући тако целовиту слику поетичког sazревања дубровачког песништва. Антички мит, историја и књижевност присутни и раније у дубровачкој лирици, у оквиру барокних песничких струјања бивају смештени у другачије окружење и сагледани кроз призму барокног песничког сензибилитета. Студија *Огрази античке мити-*

лоџије, историје и књижевности у дубровачкој барокној поезији јесте значајан корак у новијим изучавањима дубровачке барокне лирике, али и врстан допринос теоријском промишљању барокности у контексту антике.

Мср Нина В. СТОКИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
nstokic012@gmail.com

„ВЕЧИТА ТУГА ЗА НЕЧИМ”

Роберт Ходел, *Рањав и жељан: Борисав Станковић – животи и дело*, приредила и превела с немачког Мина Ђурић, Лагуна, Београд 2024

Животописи значајних људи из културне и књижевне прошлости српског народа евидентно су постали интересантно штиво шире читалачке публике, што је нарочито приметно када је реч о романсираним биографијама, које се све чешће јављају на полицама књижара и библиотека. Насупрот томе, научни кругови у великој мери одступају од биографског, позитивистичког тумачења књижевних дела, неретко га сматрајући мање вредним, те долази до фокусирања истраживања искључиво на оно што сам текст нуди, чиме се могу изгубити из вида значења која се творе у сусрету са временом стварања и недаћама које оно носи. Значај архивског рада и документарне грађе се девалоризује, „мислећи, авај, да је прикупљање заборављених чињеница посао занатлијски насупрот методама ’генијалних’ тумача који ће дело неког писца прочитати у светлу увек нове и помодне књижевне теорије”, како је Горана Раичевић лепо приметила приликом сагледавања истраживачких доприноса Боривоја Маринковића. Неоспорно је да стваралачке биографије књижевника могу водити потпунијем разумевању, као и популаризацији њихових дела, што је случај и са новом књигом немачког слависте Роберта Ходела.

Публикација посвећена животу Борисава Станковића је Ходелова друга биографска студија објављена на српском језику, којој је претходила књига *Речи од мрамора: Драјослав Михаиловић – животи и дело* (2020), такође у издању Лагуна. Студија у преводу Мине Ђурић доноси уводно поглавље немачког издања изабраних дела „писца старог Врања”, које је изворно објављено у књизи *Erzählungen vom Balkan* (2023), а реч је о одломку под насловом „Leben und Werk des Schriftstellers Bora Stanković”. Роберт Ходел није ново име у српској науци о књижевности,